



Tauw



Inrichtingsplan Bosomvorming Helhuizen

15 maart 2018

Verantwoording

Titel	Inrichtingsplan Bosomvorming Helhuizen
Opdrachtgever	Staatsbosbeheer
Projectleider opdrachtgever	Corné Balemans
Projectleider Tauw	Renze Haitsma
Auteur(s)	Renze Haitsma
Uitvoering meet- en inspectiewerk	
Projectnummer	1238160
Aantal pagina's	19
Datum	15 maart 2018
Handtekening	Ontbreekt in verband met digitale verwerking. Dit rapport is aantoonbaar vrijgegeven.

Colofon

Tauw bv
Australiëlaan 5
Postbus 3015
3502 GA Utrecht
T +31 30 28 24 824
E info.utrecht@tauw.nl

Dit document is eigendom van de opdrachtgever en mag door hem worden gebruikt voor het doel waarvoor het is vervaardigd met inachtneming van de rechten die voortvloeien uit de wetgeving op het gebied van het intellectuele eigendom. De auteursrechten van dit document blijven berusten bij Tauw. Kwaliteit en verbetering van product en proces hebben bij Tauw hoge prioriteit. Tauw hanteert daartoe een managementsysteem dat is gecertificeerd dan wel geaccrediteerd volgens:

- NEN-EN-ISO 9001
- VCA**-certificering voor veilig werken bij meet- en inspectieactiviteiten en bodemsaneringen, ook in risicogebieden railinfra
- NEN-EN-ISO/IEC 17025 accreditatie (L429) voor de meet- en bemonsteringsactiviteiten zoals aangegeven op de lijst van verrichtingen bij deze accreditatie
- Er zijn analyses uitgevoerd door het NEN-EN-ISO/IEC 17025 geaccrediteerde milieulaboratorium van AL-West
- KOMO-procescertificaat voor asbestonderzoek BRL 5052 (nr. 651286)



Inhoud

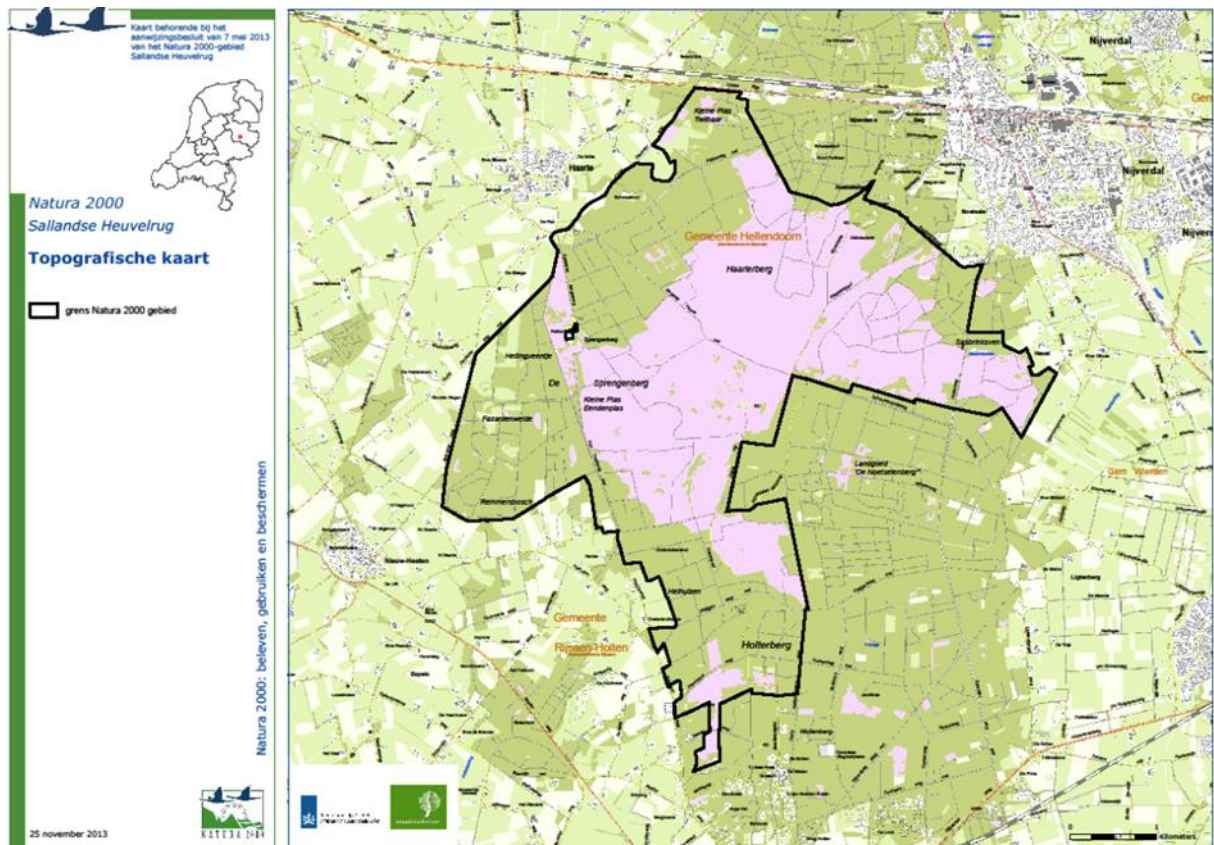
1	Inleiding.....	4
1.1	Natura 2000	4
1.2	Aanleiding inrichtingsplan.....	5
2	Gebiedsbeschrijving en instandhoudingsdoelstellingen	7
2.1	Sallandse Heuvelrug	7
2.2	Helhuizen.....	8
2.3	Doelstelling Droge Heide (H4030)	8
2.4	Doelstelling korhoen.....	9
3	Bosomvorming tussen Holterheide en Westflank	11
3.1	Invulling van de maatregel.....	13
3.2	Noodzaak van bosomvorming	11
3.3	Onderbouwing locatiekeuze bosomvorming	11
3.4	Effecten van de maatregelen op omliggende percelen	15
4	Beheer	18
5	Planning	20
6	Communicatie.....	21
6.1	Communicatiestrategie Sallands Heidelandchap.....	21
6.2	Participatieproces	21
6.3	Risico's	22

1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de context van de bosvorming tussen de Holterheide en de Westflank van de Sallandse Heuvelrug. Eerst wordt het kader van Natura 2000 en de PAS geschetst en daarna wordt de aanleiding voor dit inrichtingsplan toegelicht.

1.1 Natura 2000

Op 7 mei 2013 heeft de staatssecretaris van Economische Zaken de Sallandse Heuvelrug aangewezen als Natura 2000-gebied. Het gebied ligt binnen de gemeentegrenzen van de gemeenten Hellendoorn en Rijssen-Holten (figuur 1.1).



Figuur 1.1 Natuurgebied Sallandse Heuvelrug

De Natura 2000-opgave is verwoord in de PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug¹ en het Natura 2000-beheerplan Sallandse Heuvelrug². In deze documenten zijn de instandhoudingsdoelstellingen en de daaraan gekoppelde maatregelen beschreven en op kaart

¹ PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken, 31 oktober 2017

² Natura 2000-beheerplan Sallandse Heuvelrug (42), Ministerie van Economische Zaken, mei 2016



gezet. De maatregelen in en om de Sallandse Heuvelrug zijn nodig voor de instandhoudingsdoelstellingen vanuit het Europese Natura 2000 beleid en de opgave vanuit het PAS om het gebied minder gevoelig te maken voor de uitstoot van stikstof. Dit betreffen zowel interne als externe maatregelen. Interne maatregelen worden binnen de bestaande natuurbestemmingen uitgevoerd en zijn met name gericht op herstel van de habitattypen. Externe maatregelen zijn voorzien op naastgelegen (landbouw) gronden in de uitwerkingsgebieden en zijn gericht op herstel en uitbreiding van bestaande en nieuwe habitattypen.

De uitvoering van de maatregelen is gefaseerd. Het PAS-deel van de Natura 2000-opgave wordt uitgevoerd in drie periodes van zes jaar. De eerste PAS-periode loopt van 1 juli 2015 tot en met 30 juni 2021. Ook de overige Natura 2000-maatregelen (niet zijnde PAS-maatregelen) worden in periodes van zes jaar uitgevoerd. Deze periodes zijn echter gekoppeld aan de datum van vaststelling van het Natura 2000-beheerplan. Voor Sallandse Heuvelrug betekent dit dat de niet-PAS maatregelen uiterlijk 30 april 2022 gerealiseerd moeten zijn.

De provincie Overijssel heeft de Natura 2000-opgave ondergebracht in de Ontwikkelopgave Natura 2000. Deze totale opgave wordt voorbereid en uitgevoerd op basis van gebiedsprocessen. De gebiedsprocessen worden getrokken door de partners uit het Samen werkt beter-akkoord en zijn als volgt gefaseerd:

- verkenning
- planfase; uitwerken van de gebiedsofferte en/of het gebiedsplan
- realisatie
- exploitatie en het beheer van het gebied

De verkenningen zijn afgerond, alle gebiedsprocessen bevinden zich in de planfase³.

1.2 Aanleiding inrichtingsplan

Tijdens gebiedsprocessen worden de PAS- en niet-PAS-maatregelen uit de PAS-gebiedsanalyses en Natura 2000-beheerplannen geconcretiseerd. De uitkomsten van de gebiedsprocessen leiden tot inrichtingsplannen. Als gevolg van de maatregelen (en effecten daarvan) kunnen bestaande bestemmingen wijzigen. De bestemmingswijzigingen zijn nodig om de maatregelen te kunnen realiseren, te borgen of (indien nodig) af te dwingen. Om deze wijzigingen door te voeren is een nieuw ruimtelijk plan noodzakelijk. Voor Helhuizen gaat het om een provinciaal inpassingsplan (PIP). Het PIP is de planologische vertaling van het inrichtingsplan. Het inrichtingsplan maakt deel uit van de planregels van het PIP. Voor een PIP dat juridisch houdbaar is, is het van groot belang dat het inrichtingsplan de maatregelen en effecten goed onderbouwt. Voor het grootste gedeelte van de Sallandse Heuvelrug is de Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug van toepassing. De planuitwerking voor de interne maatregelen is echter te algemeen als onderbouwing voor de bestemmingswijziging in het PIP.

Voorliggend inrichtingsplan is een aanvulling op de Planuitwerking Interne PAS-maatregelen. Dit geldt voor maatregel M3h-1/7a, de bosvorming tussen de Holterheide en de Westflank. Dit

³ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018



inrichtingsplan gaat dan ook specifiek over de bosvorming tussen de Holterheide en de Westflank. Voorliggend inrichtingsplan wordt als bijlage bij de regels van het PIP opgenomen.



2 Gebiedsbeschrijving en instandhoudingsdoelstellingen

Het doel van de bosvorming bij Helhuizen is uitbreiding van het habitattype droge heide en de aanleg van verbindingszones voor leefgebied van het korhoen⁴. Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de Sallandse Heuvelrug waarna wordt ingezoomd op Helhuizen. Daarna worden de knelpunten en doelen voor droge heide en het korhoen beschreven.

2.1 Sallandse Heuvelrug

Het Natura 2000-gebied Sallandse Heuvelrug ligt tussen Nijverdal, Holten, Haarle en Nieuw-Heeten. Deze glaciale zandrug van circa veertien kilometer lang en één tot zes kilometer breed bevat heide, bos, heischrale graslanden, jeneverbesstruweel en vennen waarin beschermde soorten als de nachtzwaluw en het in West-Europa met uitsterven bedreigde korhoen voorkomen. Het sterk geaccidenteerd terrein bevat heuvels met de grootste aaneengesloten struikheibegroeiing van Oost-Nederland, enkele prachtige jeneverbesstruwelen en zure vennen met typische hoogveensoorten. In de lagere delen en op de flanken komt een vochtiger heidetype voor en een hellingveentje. De flanken zijn grotendeels begroeid met naaldbos, loofbos en gemengd bos van verschillende leeftijden.

De heidegebieden zijn het gevolg van kleinschalige landbouw uit een ver verleden. In de tweede helft van de vorige eeuw vergraste de heide als gevolg van de neerslag van voedingsstoffen uit de lucht. Om dit tegen te gaan is grootschalig geplagd en zijn opslag van berken en dennen op grote schaal verwijderd. Dat leidde tot eenvormige heidevegetaties en verlies aan zuurbuftercapaciteit van de bodem. Daardoor kreeg de stikstofdepositie de kans lokale, subtiele verschillen in zuurgraad verder te nivelleren. De afname in plantkwaliteit leidde tot faunistische verarming, een mogelijke verklaring voor de afname van de korhoenpopulatie.

Sinds 2000 is het natuurbeheer voor de Sallandse Heuvelrug gericht op variatie en vergroting van het heideareaal (omvormen van bos naar heide). Die aanpak werkt. De structuur van de droge heide is verbeterd en het areaal is vergroot. De eerste positieve effecten op de korhoenpopulatie en de nachtzwaluw zijn zichtbaar. Het verwijderen van het bos tussen de heide en het landbouwgebied Zunasche Heide heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat korhoenders weer gebruik maken van de Zunasche Heide. De depositie van stikstof en de regionale grondwaterstandsverlaging hebben echter nog steeds een negatief effect op diverse habitattypen⁵.

Om de Natura 2000-doelen in de Sallandse Heuvelrug te bereiken, creëren Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een open en gevarieerd heidelandschap met akkers en graslanden langs de flanken. Dat sluit niet alleen goed aan op de het gewenste open belevingsperspectief maar ook op

⁴ Interview Staatsbosbeheer Corné Balemans 21-11-2017

⁵ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018



de bredere ontwikkelopgave Natura 2000 in de Zunasche Heide. Daar worden kwelgebieden ontwikkeld in de lagere delen (buiten Natura 2000- gebied)⁶.

2.2 Helhuizen

Het gebied Helhuizen ligt in het zuidwestelijke deel van het Natura 2000-gebied Sallandse Heuvelrug in de gemeente Rijssen-Holten. Een klein deel van dit deelgebied ligt buiten het Natura 2000-gebied in een strook bos in eigendom van Staatsbosbeheer. Helhuizen grenst aan de Holterheide op de heuvelrug en het agrarisch cultuurlandschap westelijk van de heuvelrug. De vegetatie bestaat hoofdzakelijk uit gesloten naaldbos. Aan de oostzijde van het deelgebied, grenzend aan de Holterheide, zijn ook enkele heidevelden (droge heide) gelegen. In het gebied is geen bebouwing gelegen met uitzondering van een onderduikershut uit de Tweede Wereldoorlog.

2.3 Doelstelling Droge Heide (H4030)

De in 2017 vastgestelde PAS-gebiedsanalyse voor de Sallandse Heuvelrug beschrijft het instandhoudingsdoel voor droge heide (H4030) als volgt: uitbreiding van oppervlakte en verbetering kwaliteit. De oppervlakte Droge Heide was 1.019,6 ha in 2013. De staat van instandhouding van het habitatype op de Sallandse Heuvelrug is zeer ongunstig.

Knelpunten en ecologische vereisten

Het habitatype Droge Heide kent de volgende knelpunten.

- Verzuring van de bodem door uitloging van basen gehele heide als gevolg van verzurende atmosferische depositie.
- Ontbreken van gradiënten naar vochtige heide/heischraal grasland en beperkte aanwezigheid van gradiënt van heide op Rijnafzettingen naar heide op dekzanden.
- Niet optimale structuur van de heide; vooral het ontbreken van warme plekje voor insecten is een knelpunt.
- Te hoge beschikbaarheid van stikstof en een onbalans in voedingsstoffen als gevolg van een hoge N-depositie.

Droge heide heeft de volgende ecologische vereisten:

- Voedselrijkdom: Zeer voedselarm
- Zuurgraad: optimaal pH 3,5 tot 5,0
- Vochttoestand: Droog tot matig droog
- Kritische waarde stikstofdepositie (KDW): 1.071 mol N/ha/jaar

Kwaliteit en ontwikkeling

Het habitatype komt op de Sallandse Heuvelrug voor over een groot oppervlak. De kwaliteit van het habitatype wordt beoordeeld als matig. Het laatste decennium lijkt de ontwikkeling van de vegetatie positief te zijn (nagenoeg geen vergrassing, geen afname van op de rode lijst geplaatste plantensoorten, toename korstmossen centrale deel, betere structuur). De abiotische omstandigheden zijn echter niet verbeterd als het gaat verzuring van de bodem met gevolgen

⁶ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018



voor de heidefauna (al is de sterkste verzuring als gevolg van atmosferische depositie achter de rug)⁷.

Landschapsecologische positie en processen van het habitatype

Het vroegere gebruik van de heide als onderdeel van het landbouwsysteem was in het algemeen intensief. Het gebruik bestond uit combinaties van begrazen, branden, plaggen en maaien, terwijl plaatselijk en tijdelijk ook elementen aanwezig waren zoals akkertjes, karrensporen, afgravingen en opslagplekken van hout en plaggen. De oorspronkelijke relatie tussen de heide en het omliggende cultuurlandschap is momenteel verdwenen. De oorspronkelijk aanwezige vochtige hooilanden, moerassen (in de laagten rond het Natura 2000-gebied) zijn verdwenen door ontginning en ontwatering. Kleine extensieve akkers in het Natura 2000-gebied zijn verlaten en deels bebost.

Sleutelprocessen

- Kleinschalige ruimtelijke verwevenheid van voedselarme en voedselrijkere, zure en minder zure omstandigheden: verlies van dit aspect heeft geleid tot een verarming van de levensgemeenschap van de heide en sterk verlies van foerageerbiotoop voor korhoenkuikens
- De aanwezigheid van voldoende basen in de toplaag van de bodem is belangrijk voor een hoge kwaliteit van droge heiden
- Beheer gericht op variatie in vegetatiestructuur (hoog/laag/kale plekken)
- Overmaat van stikstof door atmosferische depositie leidt tot negatieve cascade effecten in de voedselketen en beïnvloedt daardoor de voedselsituatie van herbivore en carnivore fauna⁸

2.4 Doelstelling korhoen

In de PAS-gebiedsanalyse voor de Sallandse Heuvelrug is de doelstelling voor het korhoen een vergroting van het leefgebied en uitbreiding van de populatie met minimaal 40 hanen (draagkracht van het gebied). De staat van instandhouding is zeer ongunstig.

Knelpunten en ecologische vereisten

De aanwezigheid van het korhoen op de Sallandse Heuvelrug wordt beperkt door de volgende knelpunten:

- Afwezigheid gradiënt (zie ook onder Droge heide) en onvoldoende omvang van leefgebied in de directe omgeving.
- Genetische verarming.
- Relatie met andere geschikte leefgebieden van het korhoen ontbreekt (korhoen-satellietpopulaties).
- Predatiedruk.
- Verstoring door wandelaars en fietsers

⁷ PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken, 31 oktober 2017

⁸ PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken, 31 oktober 2017



Het korhoen heeft de volgende ecologische vereisten:

- De aanwezigheid van dichtbij elkaar gelegen voedselbiotopen voor zowel kuikens als ouders. Deze voedselbiotopen moeten bovendien lopend te bereiken zijn voor een korhen met jonge kuikens.
- Voldoende rust is van belang. De verstoringafstand van het Korhoen is (best-case) 200 meter.
- De vegetatie moet dusdanig open zijn dat de kuikens tijdens het lopen niet nat worden en afkoelen. Tegelijkertijd is een zekere mate van opslag van bos op de heide belangrijk voor het korhoen doordat hieronder een geschikt microklimaat voor bosbesvegetaties wordt gecreëerd/in stand wordt gehouden.
- Beschikbaarheid van extensief agrarisch gebied is van belang. Dit heeft te maken met de beschikbare hoeveelheid/kwaliteit van het voedsel (insecten) maar ook inteelt-depressie kan hierbij een rol spelen.

Kwaliteit en ontwikkeling

Het korhoen komt verspreid over het heideterrein voor, maar de hoogste dichtheden bevinden zich in het noordelijk deel van het Natura 2000-gebied. De trendmatige ontwikkeling is negatief: in 2004 waren er 15 mannetjes, in 2009 12 mannetjes, in 2011 nog 4 mannetjes en in 2012 slechts 2 mannetjes. De populatie wordt met uitsterven bedreigd. Daarom geldt voor het Korhoen een Sense of Urgency. In 2012 en 2013 is de populatie versterkt met Zweedse korhoenders. De bedoeling hiervan is om de genen-diversiteit te vergroten en om de populatie op peil te houden zodat lopend onderzoek naar de oorzaak van de achteruitgang van het Korhoen kon worden afgerond.

Landschapsecologische positie en processen

De oorspronkelijk aanwezige vochtige hooilanden, moerassen (in de laagten rond het Natura 2000-gebied) en kleine, extensieve akkers zijn verdwenen door ontginning en ontwatering. In dit extensieve landschap voelde het korhoen zich thuis. De laatste decennia werd het leefgebied minder gunstig door het opgroeien van de bosaanplanten. Hierdoor trad isolatie op van de centrale heide met de randzones. De Heuvelrug werd een suboptimaal leefgebied voor het korhoen dat verder verslechterde door een negatief effect van stikstofdepositie op de voedselketen en een veranderd heidebeheer dat leidde tot een weinig gevarieerde heidevegetatie en -fauna (beheer gericht op bestrijding van vergrassing door grootschalig maaien en plaggen en grootschalig verwijderen van opslag van berken en dennen)⁹.

⁹ PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken, 31 oktober 2017



3 Bosomvorming tussen Holterheide en Westflank

Nu de knelpunten en doelstellingen voor Helhuizen zijn uitgelegd wordt de maatregel behandeld om deze doelstellingen te realiseren. Dit hoofdstuk beschrijft de noodzaak van de maatregel M3h-1/7a en legt uit waarom de bosomvorming specifiek op deze locatie uitgevoerd wordt. Daarna wordt de detailuitwerking van de maatregel gegeven en tot slot wordt ingezoomd op het effect van de maatregel op omliggende percelen.

3.1 Noodzaak van bosomvorming

In hoofdstuk 2 zijn de doelen voor de bosomvorming beschreven. Ook de knelpunten voor droge heide en het korhoen zijn hier benoemd. Het areaal heide is landelijk enorm achteruit gegaan. Verzuring, vermesting en verdroging hebben daarnaast geleid tot verlies van kwaliteit van droge heide. De noodzaak van bosomvorming is dan ook de directe bijdrage aan de vergroting van het areaal droge heide en het realiseren van een verbindingzone voor met name het korhoen. Het korhoen is een loopvogel en omdat er in de huidige situatie een muur van bos om de heide heen staat komt het korhoen niet door het bos heen. Bos is ook leefgebied voor predatoren zoals de havik waardoor het korhoen zich niet in het bos zal begeven. Voor zowel habitatype Droge Heide als het korhoen is het nodig om overgangen te creëren van hoog/droog/arm naar laag/nat/rijke grond. Er is 56 hectare nodig omdat hiermee een voldoende brede overgang ontstaat om de verbindingzone te realiseren. Het verwijderen van strooisel is nodig om heide te laten ontkiemen. Een dikke strooisellaag betekent een rijke grond terwijl voor heideontwikkeling juist een verarming van de grond nodig is. Door een dik naaldenpakket krijgt de heide geen kans om zich te ontwikkelen. Het aanbrengen van Dolokal is nodig om de toplaag van de bodem meer basisch te maken voor een hoge kwaliteit van droge heiden en om ammoniumvergiftiging te voorkomen¹⁰.

3.2 Onderbouwing locatiekeuze bosomvorming

De bosomvorming moet op de Sallandse Heuvelrug uitgevoerd worden omdat dit de enige plek in Nederland is waar het korhoen nog voorkomt.

De bosomvorming is bewust toegewezen aan Helhuizen omdat op deze plek de kortste weg van droge/arme naar natte/rijke omstandigheden gerealiseerd wordt. Op andere plekken op de Sallandse Heuvelrug is die route langer dus zou er meer bos gekapt moeten worden. Om het gewenste effect voor Droge Heide en het korhoen te bewerkstelligen is een robuuste overgang nodig. De benodigde breedte (100 meter) voor een robuuste overgang is bij Helhuizen goed te realiseren¹¹.

Bij het opstellen van het Natura 2000-beheerplan is gekeken naar andere plekken voor de bosomvorming. Er bleken voor de bosomvorming geen alternatieven te zijn, omdat aan de

¹⁰ Interview Staatsbosbeheer, Corné Balemans 21-11-2017

¹¹ Interview Staatsbosbeheer, Corné Balemans 21-11-2017



noordwestkant van de Sallandse Heuvelrug veel meer bos gekapt zou moeten worden om een overgang van heide naar open gebied te realiseren. Bij Helhuizen wordt met de boskap van 56 ha een robuuste overgang gerealiseerd terwijl voor een overgang in het noordwestelijk van de Sallandse Heuvelrug meer dan 75 ha bos zou moeten wijken. Daarnaast beperkt de ligging van de N35 ook een overgang van heide naar open gebied. Aan de noordoostkant blokkeert de ligging van Nijverdal een doorgang van de Sallandse Heuvelrug naar het open gebied eromheen.

De landschappelijke impact van de bosomvorming is groot. Toch is de locatie gekozen omdat de impact voor het realiseren van een overgang hier het kleinst is. Zoals reeds vermeld moet op andere plekken meer hectares bos gekapt worden voor een overgang van heide naar open gebied. Een andere reden om hier het foerageergebied van het korhoen te vergroten is de ligging van een aantal cultuurhistorische akkers (zie bruine vlak in figuur 3.2). In 1700 lagen hier akkers maar die zijn ontgonnen en bebost zodat het hout gebruikt kon worden voor de mijnbouw. De bodem bestaat nog steeds uit 1,5 m zwarte grond terwijl het overige bosgebied na 10 cm al geel zand bevat. Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben hier allebei ca. 6 ha gebied liggen dus daar kan bij aangesloten worden. De akkers zijn geschikt om weer te fungeren als kruiden- en faunarijke akkers die rijk aan insecten zijn en daarmee voldoende voedselaanbod voor het korhoen bieden. Door de akkers in te zaaien met rogge en ongeschoond zaad kunnen zich kruiden ontwikkelen. Deze plekken worden als beheertypen vastgelegd in het Natuurbeheerplan van de provincie Overijssel en gefinancierd door het Subsiestelstel Natuur en Landschap¹².

¹² Interview Staatsbosbeheer, Corné Balemans 21-11-2017

3.3 Invulling van de maatregel

In figuur 3.1 is in de groene omlijning de oppervlakte van 56 ha te kappen bos weergegeven.



Figuur 3.1 Locatie van de bosomvorming

De bosomvorming in deze planuitwerking betreft het kappen van bomen, verwijderen van stobben, het afvoeren van strooisel en het daarop volgende vervolgbeheer.

Bosomvorming

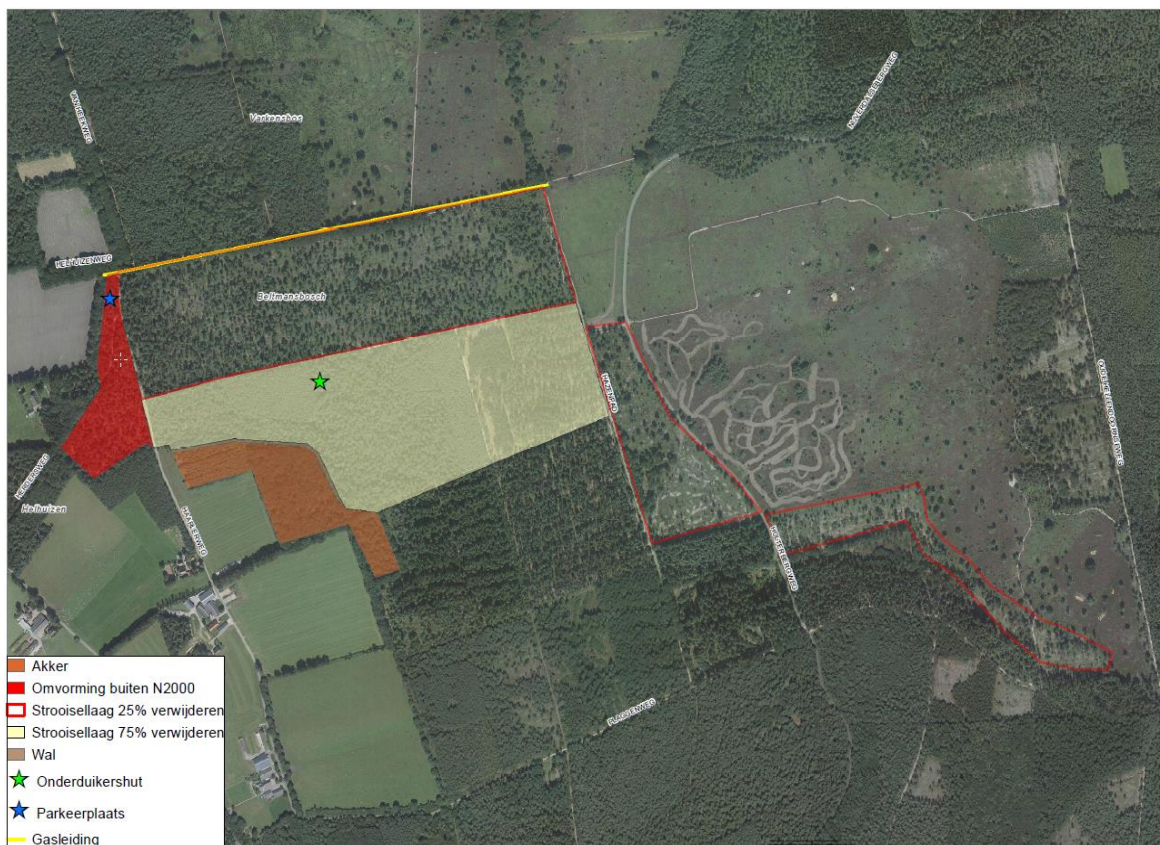
Bij het verwijderen van het bos zal het werkkerrein kaal worden opgeleverd. Dit houdt in dat alle omgezaagde bomen volledig (ook top- en takhout) worden verwijderd en alleen opslag tot een diameter van maximaal 3 centimeter blijven staan omdat dit machinaal niet te verwijderen is¹³. Binnen de kaders van de PAS-gebiedsanalyse is ruimte om enkele bomen te laten staan. Dit heeft geen effect op de totale bosomvorming. Sommige bomen of boomgroepen passen binnen het heidelandschap en blijven daarom staan. Het doel is om een open heidelandschap te creëren maar dit betekent niet dat het landschap helemaal kaal moet. Ook om aan wensen van bewoners te voldoen worden enkele bomen gehandhaafd om het zicht niet te veel te veranderen. Dit wordt in samenspraak met omwonenden uitgevoerd. In verband met de onderduikershut en andere cultuurhistorische en landschappelijke waarden worden de werkzaamheden in nauw overleg met de adviseur cultuurhistorie uitgevoerd. Er moet zeer zorgvuldig met cultuurhistorische elementen (wal) worden omgegaan. De bomen worden gekapt, waarbij gebruik zal worden gemaakt van vaste aan- en afvoerpaden om bodemverdichting te beperken tot een minimum. In het bos zullen vaste uitrijpaden om de 20 meter worden aangewezen. Daarnaast zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van bestaande zand- en halfverharde paden in het gebied.

¹³ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018

Verwijderen van stobben

De stobben worden gefreesd en er wordt geklepel. Enkele stobben blijven behouden voor houtinsecten en als uitkijkpost voor fauna. Alle beschermde elementen worden gemarkeerd in het veld, dit zijn o.a. dassenburchten, bomen met holten en/of horsten, Jeneverbesstruiken, mierenhopen maar ook cultuurhistorische elementen¹⁴.

Staatsbosbeheer verwijdert de ondergroei met behulp van een knipmachine en versnipperaar. De snippers worden opgeslagen op de snipperplaats. Ten behoeve van de kap in Helhuizen zal een snipperdepot worden gerealiseerd aan de Haarleweg of aan de Holterweg (zie figuur 4.2). Vanaf de snipperplaatsen hebben zwaardere vrachtwagens een goede mogelijkheid het materiaal af te voeren zonder het natuurgebied te belasten.



Figuur 3.2. detailinvulling maatregel M3h-1/7a

Strooisel verwijderen

Een onderdeel van de maatregel M3h-1/7a is het verwijderen van strooisel om verruiging tegen te gaan of om zandige plekken te creëren. Staatsbosbeheer verwijdert de strooisellaag in verschillende gradaties afhankelijk van de dikte van de strooisellaag. Zo wordt op een oppervlakte van 41 hectare het strooisel voor 25% verwijderd omdat hier de strooisellaag niet heel dik is. De grond ontwikkelt zich hier al richting een heidelandschap (zie rode omlijnning figuur 3.1). Op een

¹⁴ Voortoets Uitvoering Boskap Sallandse Heuvelrug, Bosgroep Noord-Oost Nederland 29 juni 2017



oppervlakte van 24 hectare verwijdert Staatsbosbeheer de strooisellaag voor 75% (geel gearceerd in figuur 3.2). Hier groeit voornamelijk fijnspar en douglas die een dik naaldenpakket en strooisellaag achterlaten. Dat moet verwijderd worden om de zaden in de bodem na 6-10 jaar weer met heide te vullen¹⁵. Een klein deel van de verbindingszone ligt buiten het Natura 2000-gebied in een strook bos in eigendom van Staatsbosbeheer (rode gedeelte in figuur 3.2).

Herstellen van akkers

Het bruine vlak in figuur 3.2 toont 6 hectare waarop akkers worden hersteld. Hiervoor wordt de bovengrond inclusief stobben 40 centimeter onder maaiveld met een rodungsfrees te behandelen, waarna vervolgens de grond kan worden bewerkt. Deze bewerking bestaat uit het eggen en cultiveren van de grond. Staatsbosbeheer wil de grond weer oogstbaar maken en daarom wordt de grond ingezaaid met ongeschoond zaad en rogge.

Toebrengen Dolokal

Vervolgens maakt Staatsbosbeheer nog 34,25 hectare grond geschikt voor de ontwikkeling van heide. Het toedienen van Dolokal (2 ton per hectare) is een effectieve manier om verzuring en verarming van de mineralensamenstelling in de heide tegen te gaan. Dolokal is een fijne droge kalkmergel en bevat ook magnesium. Bij voldoende humus is deze kalk een uitstekende zuurbinder (de pH wordt hoger, dus meer basisch). Bij uitvoering van de maatregelen wordt rekening gehouden met de gasleiding die over de grensweg loopt¹⁶.

3.4 Effecten van de maatregelen op omliggende percelen

Het effect van de maatregelen is opgedeeld in permanente effecten en tijdelijke effecten.

Permanente effecten

Het beoogde effect van de bosvorming is een groter leefgebied van het korhoen op de droge heide dat op meerdere plaatsen verbonden is met het omliggende cultuurlandschap. Daarnaast ontstaat een overgang van hoge, droge arme grond naar lage, natte, rijke grond wat goed is voor de ontwikkeling van habitatype droge heide (H4030).

De grootschalige boskap heeft ook een licht effect op de hydrologische situatie van omliggende percelen. Als gevolg van boskap neemt de gemiddelde grondwateraanvulling toe. Er wordt namelijk minder water opgenomen en minder water verdamp¹⁷. Uit berekeningen van hydrologen en ecologen bij Staatsbosbeheer blijkt dat het maximale vernattingseffect van het omvormen van de noordelijke bosstrook circa 10 centimeter bedraagt. Aan de randen van de strook zal dit effect, uitgaande van een lineaire uitdemping naar de drainagebasis, nog ongeveer 2/3 zijn (dus ca. 7 centimeter)¹⁸.

De zuidelijke bosstrook zal geen vernattingseffect hebben omdat het effect van de omvorming op

¹⁵ Interview Staatsbosbeheer Corné Balemans 21-11-2017

¹⁶ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018

¹⁷ PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken 31 oktober 2017

¹⁸ Notitie effecten omvorming naaldbos westzijde, Staatsbosbeheer



de grondwateraanvulling zeer gering is. Het berekende effect is dan ook 0 centimeter. Omdat de grondwaterstanden in het landbouwgebied grenzend aan de bosstrook diep onder maaiveld zitten (Grondwatertrap VIII of Grondwatertrap VII) zal de zeer geringe grondwaterstandsstijging aan maaiveld niet merkbaar zijn.

De bosomvorming in Helhuizen heeft vooral een landschappelijke impact. Een gebied van 56 hectare verandert van gesloten naaldbos naar open heidegebied. Voor omwonenden heeft de maatregel dan ook grote impact. In het plan-MER staat beschreven dat deze impact gemitigeerd kan worden door bomenstructuren op de zichtlijn vanuit omliggende boerderijen naar de heide te laten staan. De exacte invulling hiervan zal komende maanden in overleg met omwonenden bepaald worden.

Toch heeft de grootschalige boskap ook gevolgen voor de karakteristieke bosrand. Sommige lijnen en landschapselementen blijven behouden (bv. monumentale bomen en enkele solitaire bomen) maar andere worden aangetast (de bosrand met karakteristieke kamers). Het verdwijnen van 56 ha bos bij Helhuizen leidt tot extra CO₂ uitstoot door de werkzaamheden en minder invang van CO₂ omdat er bomen verdwijnen. Dit sluit dus niet aan bij de doelstelling om de CO₂ uitstoot te reduceren. Volgens artikel 4.4 lid 1 van de Wet Natuurbescherming geldt voor Natura2000-gebieden een uitzondering op de herbeplantingsplicht. Een te strikte toepassing van de herbeplantingsplicht zou natuurbehoud en natuurontwikkeling afremmen en zou de vergunning- en ontheffingverlening voor belangrijke economische ontwikkelingen onnodig kunnen belemmeren¹⁹. Het te kappen bos hoeft dus formeel niet gecompenseerd te worden maar om de CO₂ invang wordt het wel gedaan. Staatsbosbeheer bepaalt op nationaal niveau waar dit verlies aan bosgebied weer geplant kan worden²⁰.

Tijdelijke effecten

Het kappen, plaggen en afgraven gaat gepaard met machines die een tijdelijke verstoring en geluidsoverlast in het plangebied veroorzaken. De werkzaamheden vinden buiten het broedseizoen plaats en korhoenkuikens zullen zich niet direct in het bos bevinden. Dit geldt wel voor andere dieren (reeën, vossen, roofvogels). Het kappen van bomen en afplaggen van de strooisellaag zal tot een tijdelijke afname van de biodiversiteit leiden. Hoewel het korhoen zich niet in bosrijk gebied bevindt, zal de boskap ook merkbaar zijn in de open gebieden en dus leiden tot verstoring van het korhoen. De maatregelen worden genomen om op lange termijn natuurherstel te bewerkstelligen maar tijdens de realisatiefase wordt de natuur verstoord door geluid, licht en beweging. De grootschalige boskap bij Helhuizen gaat gepaard met afvoer van hout en strooisel door zwaar vrachtverkeer. Om overlast te voorkomen wordt gewerkt met vaste aan- en afvoerroutes²¹. In figuur 3.3 zijn in blauw en gele lijnen de aan-en afvoerroutes voor het vrachtverkeer van Helhuizen naar de dichtstbijzijnde provinciale weg weergegeven. Op de provinciale weg (N332 ten westen van Helhuizen) gaat het transport op in het aanwezige verkeer.

¹⁹ <http://www.stibbeblog.nl/all-blog-posts/environment-and-planning/bescherming-van-houtopstanden-onder-de-wet-natuurbescherming-deel-2/>

²⁰ Interview Staatsbosbeheer Corné Balemans 21-11-2017



Figuur 3.3 Aanvoerroutes boskap Helhuizen

Ondanks het gebruik van vaste aan- en afvoerroutes zullen de woningen direct rondom het plangebied overlast ondervinden van de maatregelen. Deze overlast uit zich in geluidstoename, trillingen door vrachtverkeer en opwaaien van stof. De werkzaamheden zullen ca. 9 maanden duren. Provincie Overijssel wil het liefst de boskap in één periode uitgevoerd zien omdat het tijdelijke effect dan beperkt blijft²¹.

In het plan-MER staat beschreven dat het voor de hinder het verschil maakt hoeveel huizen er langs de aan- en afvoerroutes liggen tot de provinciale weg. Langs de noordelijke afvoerroute van de Zunasche Heide liggen 14 woonadressen op een afstand van minder dan 50 meter langs de weg terwijl dit voor de zuidelijke afvoerroute maar 2 huizen zijn. Ook liggen langs de noordelijke afvoerroute grasklinkers in de berm die voor veel geluidsbelasting zorgen wanneer auto's en vrachtverkeer elkaar passeren. Hieruit wordt geconcludeerd dat de afvoer langs de zuidelijke route minder overlast zal bezorgen. Wel zorgen de vrachtwagens voor een verminderde veiligheid voor fietsers. Als mitigerende maatregel voor de hinder op de woningen wordt daarom gebruik gemaakt van de zuidelijk gelegen route.

²¹ Voortoets Uitvoering Boskap Sallandse Heuvelrug, Bosgroep Noord-Oost Nederland, 29 juni 2017



4 Beheer

Het beheer is nodig om de instandhoudingsdoelstellingen op termijn te kunnen bereiken. Om te voorkomen dat opnieuw bos ontstaat wordt op het totale omgevormde areaal exclusief de nieuwe akkers intensief vervolgbeheer ingezet.

Intensief heidebeheer

Binnen het PAS geldt de afspraak om de eerste 3 jaar intensief heidebeheer uit te voeren. Het verbeteren van de vegetatiestructuur wordt gedaan door kleinschalig maaien, zandplekken maken, frezen, bosrandbeheer, opslagbeheer, aanleggen akkertjes in de heide en langs de rand, branden, drukbegrazing met schapen (ter plaatse van c. 30% van het areaal mozaïekpatroon aanbrengen). Tot slot wordt in Helhuizen de oude heide extensief begraasd met runderen²².

De akkers rondom Helhuizen zijn geschikt voor SNL beheertypen Kruiden- en faunarijke akker (N12.05). De heide hoger op de gradiënt heeft beheertype Droge Heide (N07.01). Hieronder wordt een samenvatting gegeven van het gewenste beheer van deze beheertypen volgens het Subsidiestelstel Natuur en Landschap.

Kruiden- en faunarijke akker (N12.05)

Kruiden- en faunarijke akkers bestaan uit akkervegetaties met een ijle kruid- of grasachtige begroeiing die zich tussen het hoofdgewas (vaak zomer- of wintergraan) bevindt. Het beheertype Kruiden- en faunarijke akker omvat kruidenrijke zomen, akkerranden of complete akkers, waarbinnen het aandeel grasachtigen zeer beperkt is. Het hoofdgewas rogge wordt ruim gezaaid, waardoor er voldoende open ruimten aanwezig zijn waar zich éénjarigen kunnen vestigen. De openheid van de akkergewassen en de daarbinnen voorkomende éénjarige soorten biedt ideale mogelijkheden voor insecten, muizen en akkervogels. Deze openheid is ook geschikt voor de functie van dit gebied als migratieroute voor korhoen. Door na oogst de percelen geheel of gedeeltelijk braak te laten liggen biedt het ook in het winterhalfjaar kans aan veel soorten. Typerende soorten van Kruiden- en faunarijke akker zijn: patrijs, kwartel, geelgors, korenbloem, akkerboterbloem en gele ganzenbloem. Het inzaaien van bijzondere plantensoorten is alleen toegestaan in de vorm van uit andere kruidenrijke akkers uit dezelfde regio afkomstig zaaigoed²³.

²² PAS-gebiedsanalyse Sallandse Heuvelrug, Ministerie van Economische Zaken, 31 oktober 2017

²³ Inrichtingsplan Zunasche Heide, Tauw 5 november 2017



Droge Heide (N07.01)

De droge heide omvat zowel heiden, struwelen, kleine open zandige plekken en grazige vegetaties op basenarme zand- en leemgronden. Zonder beheer gaat droge heide over in bos. De meest geschikte vorm van beheer is begrazing met schaapskudden in combinatie met kleinschalig plagbeheer. Begrazing door een kudde met een herder is het meest efficiënt omdat begrazing dan gericht kan worden op de plaatsen waar dit het hardst nodig is. Begrazing met runderen is een alternatief bij verruiging van heide met grovere grassen zoals Pijpenstrootje. Voor behoud van droge heide op de lange termijn en variatie in de vegetatiestructuur is het nodig dat in het droge heide reservaat zowel de pioniersfase van de ontwikkelingsreeks als de oudere stadia in voldoende mate aanwezig zijn. Dit kan door gericht grazen of eventueel maaien²⁴.

²⁴ Portaal natuur en landschap 2017



5 Planning

Het eerste en tweede kwartaal van 2018 staan in het teken van de voorbereiding voor het uitvoeren van de maatregel. Dit betreft het regelen van vergunningen, de communicatie naar betrokkenen en de aanbesteding. De uitvoeringsperiode van maatregel M3h-1/7a bij Helhuizen staat gepland vanaf juli 2019 tot april 2020. Het vervolgbeheer vindt plaats in 2020 en 2021. Volgens planning kunnen de maatregelen voor het einde van de eerste PAS-periode zijn afgerond. Er zit enige druk op de planning vanwege de nazorg die na de omvorming naar heide moet worden uitgevoerd om te voorkomen dat opnieuw verbossing plaatsvindt.



6 Communicatie

Het grootste risico bij de uitvoering van deze maatregel is het ontbreken van maatschappelijk draagvlak. Weerstand in het gebied kan leiden tot belemmering en/of vertraging van de uitvoering. Om dit te voorkomen is goede communicatie essentieel. Dit hoofdstuk beschrijft de communicatieactiviteiten die worden genomen rondom de bosvorming bij Helhuizen.

6.1 Communicatiestrategie Sallands Heidelandschap

Landschap Overijssel, Natuur- en Milieu Overijssel, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de provincie Overijssel hebben een overkoepelende communicatiestrategie 'Sallands Heidelandschap' ontwikkeld voor de Natura 2000-gebieden Borkeld, Sallandse Heuvelrug, de daaraan grenzende Zunasche Heide, Boetelerveld, Wierdense Veld en Lemelerberg in Vecht en Beneden Regge.

Deze overkoepelende strategie heeft Staatsbosbeheer vervolgens samen met hun partners uitgewerkt in een communicatiestrategie en aanpak voor de Sallandse Heuvelrug.

Het omvormen van bos resulteert in veel maatschappelijke weerstand. Vanuit de communicatiestrategie zijn de volgende communicatieactiviteiten voorzien:

- informatiebijeenkomsten waar actief informatie wordt verstrekt over heideherstel in het algemeen en de maatregelen in het bijzonder
- het plaatsen van een informatiepaneel bij de Grensweg
- het doen uitgaan van een persbericht voorafgaand aan de werkzaamheden

Informatieavonden

Om de maatregelen uit te kunnen voeren is draagvlak essentieel. Bij het uitwerken van de maatregelen is in maart 2017 een presentatie gegeven aan de bestuurlijke vertegenwoordigers van het gebiedsproces. Later die maand is een presentatie gegeven aan de gemeenteraden van de gemeenten Wierden, Hellendoorn en Rijssen-Holten. Daarna zijn in april 2017 vier informatieavonden gehouden in verschillende omliggende dorpen.

6.2 Participatieproces

Omdat de inwoners van het buurtschap Helhuizen de grootste landschappelijke impact zullen ervaren, is er voor gekozen om voor deze inwoners een participatietraject op te zetten. In dit participatietraject kunnen details aangebracht worden binnen de vastgelegde maatregelen, waardoor rekening gehouden kan worden met wensen van deze inwoners. In het participatieproces is ruimte voor de omwonenden. Bij sommige thema's kunnen ook overige betrokkenen meedenken met de inrichting van het gebied. Hiertoe zijn en worden drie werksessies georganiseerd:



1. Voor de direct omwonenden een sessie waarbij gekeken wordt naar de overgang van het open landschap richting het toekomstige heidelandschap. In deze overgang kunnen omwonenden aangeven welke bomen of landschappelijke elementen voor hen belangrijk zijn en of deze behouden kunnen worden bij de inrichting. Deze sessie is gehouden op 3 juli 2017.
2. Op 9 december 2017 was er een sessie met de onderduikershut in de hoofdrol. Tijdens de voorlichtingsavond op 11 april 2017 in Holten bleek dat de onderduikershut een belangrijk cultuurhistorisch element is met een emotionele lading. Door met de mensen uit de omgeving en overige betrokken in gesprek te gaan onderzoekt Staatsbosbeheer hoe de onderduikershut een plek kan krijgen in het nieuw te vormen landschap. Deelnemers hebben tijdens de sessie een stem in hoe dit “nieuwe” landschap direct rondom de onderduikershut eruit gaat zien.
3. Voor de recreatieve inrichting van het gebied zal in het voorjaar van 2018 een sessie plaatsvinden. Op de kruising van de Helhuizerweg en de Haarlerweg ligt een parkeerplaats. Een parkeerplaats is altijd een start van een recreatief netwerk. Bij de inrichting van het gebied is aandacht voor de mogelijkheden van een recreatief netwerk in het nieuwe landschap.

Onderdeel 1 en 2 van het participatieproces zijn uitgevoerd. Onderdeel 3 moet nog worden uitgevoerd. Staatsbosbeheer blijft graag in gesprek met de omwonenden om zo het doel van draagvlak dan wel inzicht te bereiken.

Om een beeld te krijgen hoe het landschap gaat veranderen heeft Staatsbosbeheer het bureau ROM 3D gevraagd om een visualisatie te maken van het landschap van nu en hoe het er uit ziet direct na ingrijpen.²⁵

6.3 Risico's

In de risicosessie voor Sallandse Heuvelrug heeft Staatsbosbeheer de risico's van de uitvoering van de in deze planuitwerking opgenomen maatregelen geïnterpreteerd. Staatsbosbeheer heeft mogelijke risicobeheersmaatregelen en bijbehorende actiehouders benoemd om deze risico's te beperken. Het overzicht van risico's is opgenomen in de Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug²⁶.

²⁵ <http://www.sallandseheuvelrug.nl/sites/www.sallandseheuvelrug.nl/themes/heuvelrug/360/>

²⁶ Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Sallandse Heuvelrug, Staatsbosbeheer, 30 januari 2018